

NEPRIATEL' vo vnútri

Slavenka Drakulić

Najprv som sa s ňou nechcela stretnúť s tou znásilnenou ženou. Už len myšlienka na návštevu v utečeneckom tábore v Karlovaci s cieľom urobiť interview, mi spôsobovala umŕtvenie tela. Ako keby som inštinktivne cítila, že to, čo sa stalo N.F., akosi priamo súvisí s mojím životom, s mojím vlastným telom. Ešte stále ale nechápem, ako je to možné. Aký súvis so mnou by mohla mať ona – tridsaťročná moslimská gazdina z dediny pri Kazaraci na vidieku Bosny, ktorá zažila viacnásobné znásilnenie počas vojny? Okrem toho, že sme obe ženy, čo sa mi v danom okamihu dostačujúce nezdalo. Ale odpor, ktorý som cítila počas cesty do Karlovaca a ktorý pre-máhal moju profesionálnu zvedavosť (mojou úlohou bolo urobiť rozhovor s obeťou znásilnenia, mojou ambíciou bolo upozorniť verejnosť na masové znásilnenia v Bosne a Hercegovine) a pocit zhnusení a nevoľnosti (mám to urobiť, žiadať ju, aby znova a ešte raz prešla mukami?) – to bolo to, čo ma spájalo s touto ženou ešte predtým, ako sme sa stretli. Viac ako čokoľvek iné to bol strach, ktorý nás spájal, ešte stále abstraktný, bližšie nedefinovaný strach, ktorý vyskočil náhle, ako keby mi ihla prepichla hrud' a zostala tam.

Teraz sedíme v hoteli v Karlovaci. Izba malá, okná hneď pod nízkym stropom, nedať sa otvoriť, takmer ako v cele. Je chladno. Alebo snáď ani nie, ale obe sedíme schúlené, ako keby sme očakávali facku. Ona na kraji ustlanej posteľe, ja na kraji stoličky. Cítim, že niečo z nej už prešlo do mňa, ten chlad, ktorý neprichádza zvonka ale zvnútra, to cúvnutie, dlhé mlčanie, ktoré sa len ťažko prerušuje. Nevieme, ako začať rozhovor o jej znásilnení. Ona čaká, fajčí. Vie, že je nemožné konverzovať o takejto záležitosti. Je to absurdné. Už aj odrobinka jej spomienky vybuchuje do chvenia hlasu, do slz, nervózných pohybov jej rúk – alebo aj možno nič z toho.

Uvedomujem si, že to čiastočne závisí od mňa, ale stále ešte váham. Cítim sa ako vyšetrovateľ a obeť zároveň. A keďže sa naj-

prv identifikujem s prvou rolou a potom s druhou, citovo sa k nej približujem a vzápätí odďaľujem od nej – pretože, áno, chcem jej príbeh, verím, že je potrebné zaznamenať ho – a preto seba z toho vynechávam.

Našla som ju hodinu predtým, v spoločnej spálni v tábore. Z veľkej izby s pričňovými posteľami vyšla bledá, vyzlabnutá žena. Jemná tvár bez make-upu vyzerala mlado. Usmiala sa na mňa. Čumela som na jej úsmev nevediac, čo si myslieť, ako keby úsmev bol tým posledným, čo by človek očakával od obeť znásilnenia. Potom som si uvedomila, že vedľa stojí M., jej manžel. To ma tiež zmätlo: budeme sa rozprávať pred ním? Vysvetlila som, prečo som prišla, a že jej meno som dostala od jej príbuzného v utečeneckom tábore v Resniku. Pozrela na svojho manžela. Bolo zjavné, že by nezačala hovoriť sama od seba. Bol ticho a pozeral sa na mňa, priamo do očí. Neodvážila som sa ani len žmurknúť. Snáď ten rozhovor závisel od toho pohľadu, od jeho odhadnutia, či som človek, ktorý by dokázal previesť N. cez desivú spomienku bez ujmy. Potom povedal: *V poriadku*. Nastúpili sme do auta a prišli sme sem, do hotela. V aute sa po celý čas držali za ruky.

M. sedel v tmavom kúte hotelovej izby a počuť boľo iba jeho dych. Nebola otočená k nemu, neobzerala sa naňho, len cítila jeho prítomnosť a to jej dávalo pocit bezpečia. Krátky zimný deň umiera a hodvábné šedivé svetlo zmäkčuje tieň na jej tvári. Všetko sa deje veľmi pomaly – pohyb jej rúk, stúpanie dymu z jej cigarety, jeho hlasné dýchanie, jej a moje slová. Zo začiatku N. rozpráva veľmi potichu, sústreďuje sa na odpoveď, na bežné otázky – kedy sa vojna začala, ako to vyzeralo v Kozaraci, čo si pamätá ako prvé. Neprerušujem ju. Dávam jej čas, aby prišla ku kľúčovému momentu sama, k uzlu, ktorý jej ešte stále sťahuje hrdlo.

Stalo sa to v júni, začiatkom júna, neviem presne – povie nakoniec. Videla som, ako jej telom prešla triaška. Obrátila oči do zeme, s pocitom neistoty, ale len na chvíľu. Zapálila som malú lampu, ktorej svetlo obišlo jej tvár v tieni: možno to uľahčí. *Neskôr som si nepamätala deň, dátum. V dedine nefungovala elektrina, žiaden rozhlas*. Teraz rozpráva o tom letnom dni, o popoludní, keď sa objavili štyria muži v uniformách. Vedela, že sú to Srbi zo susednej dediny, vidala ich pred vojnou. V tomto dome už boli, vo svokrovom dome, v ktorom žili ostatní členovia rodiny. Už predtým mu zobrali dobytok, zariadenie z domácnosti, všetko, čo malo cenu. V to popoludnie si pýtali zlato. V dome žije päť dospelých: N., jej dve švagriné a manželovi rodičia. Všetkých ostatných mužov zabili, alebo odvliekli do koncentračného tábora v Omarskej. N. nemala žiadne správy o svojom manželovi. Často si myslela, že už nežije, len niekedy dúfala, že to tak nie je.

Štyria vojaci na nich ziapali, prevrátili dom hore nohami, vy-

hrážajúc sa svokrovi smrťou. Ostatní, štyri ženy a päť detí, zatiaľ nehybne stáli na dvore. Každý pohyb znamenal istú smrť. *Išla som nazbierať nejakú trávu pre dobytok. Keď som sa z lúky vrátila, tak ako som bola špinavá, išla som naberať vodu zo studne. Vtedy ma zbadali. Stáli pred bráňkou, musela som si ju otvoriť. Bolo zakázané zamykať dvere.* Vidím N., ako stojí na dvore, trasie sa. Je leto, asi štyri hodiny popoludní, ale slnko je stále vysoko. Akési ťažké teplo jej preniká telom, ktoré z neho oťažieva, až temer znehybnie. Vidím, ako sa jej ľahké letné šaty chvejú v rytme tlkotu srdca, ako sa snaží byť menšia, až neviditeľná, ukrytá sa pred pohľadmi tých štyroch, ktorí vychádzajú z domu. Ale je príliš neskoro, približujú sa k nej. Vie, čo sa stane, ale taktiež si je plne vedomá, že nie je možné nič urobiť, vôbec nič. Myslí na svoje dve deti, ktoré tam stoja a dívajú sa. Ich životy, ich životy nemôže riskovať.

Potom som sa už nebála, že ma zabijú. Každý deň, každú minútu na to čakáte. Temer nič nevnímate, necítite vlastný dych ani srdce, akoby ste sa vznášali. Teraz sa k nej vojaci približujú. Kážu jej, aby išla s nimi, iba ona: ostatným ženám dávajú pokoj. Uvedomuje si, že ju vedú do jej vlastného domu. N. pokojne kráča, nebráni sa, akoby mala zahrať postavu, ktorá vylučuje akúkoľvek reakciu. Myslí znovu na svoje deti. Vníma mŕtve, ochromené lono vo vnútri. Štyria muži ju vedú do jej spálne. Keď vchádzajú, poobzerá sa dookola na vyrabovaný dom, tiež nahý, tiež vydaný napospas.

Jeden z nich mi povedal, aby som sa vyzliekla. Pokúsila som sa, ale ruky som mala nemotorné, zdrevenené. Vzal nôž a šaty mi rozrezal. Hodil ma na posteľ. Potom... Išli jeden za druhým. Nevie povedať, ako dlho to trvalo, nevie o tom nič povedať. Akoby pri tejto scéne ani nebola. Ako keby nebolo možné vyjadriť čas, ktorý strávila na posteli, kým ju vojaci znásilňovali. Mohla som ich zabiť, všetkých štyroch. Zbrane – granáty, automatické pušky, nože – si odložili na druhý koniec postele. Ale prišli by iní a zabili by moje deti... Dívala som sa na tie zbrane a rozmýšľala som: Zavraždili by moje deti, dvakrát by nerozmýšľali. Ako pokračuje, necíti žiadnu bolesť, strach alebo hrôzu. Len jedno sa jej počas toho udialo v hlave: v určitom momente sa jej želanie zabiť vojakov mení na túžbu zabiť seba. V tomto momente sa jej smrť zdá byť jedinou úľavou.

Pokračuje sa. Pozoruje tváre, ktoré sa nad ňou vymieňajú, nepočíta koľkokrát alebo v akom poradí sa objavujú – tváre z dediny šesť alebo sedem kilometrov odtiaľto. Matne si na nich spomína z okresných trhov, tržníc alebo z autobusu. Ani jeden z nich nemá viac ako dvadsať. Nakoniec odchádzajú, zanechávajú ju na posteli, na ktorej som spávala s mojím manželom trinásť rokov. Keď to hovorí, nepozera sa na neho, nevysloví jeho meno, nie je pripravená stretnúť sa s jeho očami, kým tento boj so spomienkami a slovami nemá za sebou. Zaplače až po tejto vete, ako keby toto bolo to najťažšie vysloviť nahlas. Slzy jej stekajú po tvári, ale v izbe nie je počut žiaden zvuk.

Keď sa vracia k rodine, každý vidí, že má oblečené iné šaty, nikto nekladie otázku, nie je treba. Nepýtajú sa jej na nič, dokonca ani neskôr, nikdy.

Štyri dni som sa nedokázala dotýkať svojich detí, tak som bola znechutená svojím telom, sebou. Štyri dni som bola v posteli ako v horúčke. Predstavila som si ju, ako leží v posteli tvárou k stene. Počuje hlasy a kroky, ale akoby ich nepočula. Medzi ňou a realitou je teraz priehrada. Cíti, že jej telo jej už nepatrí, že teraz už môže patriť ktorémukolvek mužovi. Ochorela na svoju bezmocnosť, zdesená svojou zraniteľnosťou.

Dokonca, kým tam tak leží na posteli, ktokoľvek môže vstúpiť. Môže sa to stať znovu, raz, alebo ešte mnohokrát. Pretože je moslimka. Nie, preto že je žena. Tento fakt nenávidí, každý deň si opakuje, že chce zomrieť. Ale niekedy myslí na svojho manžela v koncentračnom tábore v Omarskej. Myslí na neho bez strachu alebo nechuti, s istou dávkou nežnosti. Možno ju chránia práve tieto myšlienky, hoci ani nevie, či je nažive. A nebude vedieť ešte ďalších päť mesiacov.

Dni sa vlečú. Je stále ešte v posteli, stále ochromená, keď prichádzajú autobusy, ktoré ju a ostatných odvážajú do Doboja a Gracanice. Kozarac je teraz očistený od moslimov. V novembri prichádza N. do Záhrebu a po prvý raz sa dozvedá o svojom manželovi: žije. Musí len čakať. Kým čaká, obrazy štyroch vojakov nad ňou sa k nej vracajú, ako aj to, čo sa nedá pomenovať.

Celý ten čas bol M. v Omarskej. Ako zázrakom prežije prvé dni okupácie, keď chlapcov z Kozaracu, schopných vojenskej služby, masovo zabijajú buď počas zatýkania, alebo pri presune do táborov. Odhaduje sa, že z 28 000 obyvateľov bolo asi 5 000 zabitých. Strávi tri dni v skupine 140 chlapcov zavretých v miestnosti 3 x 4 metre. Sú bez jedla, spia postojacky, vyprázdňujú sa pod vlastné nohy. Neskôr ich presunú do inej miestnosti, väčšej, 7 x 9 metrov – ibaže teraz ich je tam 340. Bez postelí či prikrývok.

Nakoniec väzni končia vo veľkých halách. Väčšinu z nich vystrelajú. Za celý čas bol M. trikrát odvedený na popravu. Mladý muž, s rozkazom zavraždiť ho, má len devätnásť. Ale je to sused z dediny a Srb, krstný otec jeho sestry, zachráni mu život. V koncentračnom tábore, hovorí M., váš život závisí od náhody. Dáva sa, ako každú noc odvádzajú chlapcov, skupiny po pätnásť alebo dvadsať. Nevrátili sa nikdy. Ráno vidieť telá naložené na nákladniakoch a odvážané preč. Vidí väzňov, ktorých nútia jeden druhému odhryznúť penisy a počúva hrôzostrašný krik umierajúcich. Ale stále myslí na ňu, na svoju ženu, lebo má strach, že sa zabije. O jej znásilnení sa dozvedá hneď po tom, ako sa to stalo. Sused – moslim, ktorý pracuje pre Srbov mu to povedal.

M. nevie opísať, čo v tom okamihu cítil. Nenávisť? Keď pred ním toto slovo vyslovím, cítim, že je príliš slabé, príliš úzke. Samozrejme, myslel na útek a na pomstu. Nakoniec jeho jediným želaním bolo, aby prežila. Nevedel, či žije, a nevedel to až do jedného rána v polovici decembra, keď sa stretli v Záhrebe. Keď sa teda stretli, povedal jej, že nemusí nič hovoriť. Vie už o všetkom.

Už je tma a hotelová izba je plná dymu. Rozhovor skončil. Odstup medzi mnou a N. už dávno zmizol a všetky jej pocity sú teraz vo mne. Už rozumiem, prečo som sa s ňou predtým nechcela stretnúť. Potvrďuje vo mne strach, že žiadna žena tomu nemôže uniknúť, neexistuje obrana voči tejto zvláštnej brutalite, znásilneniu. Neexistuje ochrana pred skutočnosťou, že vo vojne si žena. Preto hrozí, že tvoje vlastné telo sa obráti nepriateľsky voči tebe, začneš sa nenávidieť, hnušíť seba samej, obviňovať sa. Nakoniec, premožená strachom, začneš snívať o smrti. Ako tak pozorujem N., myslím na ženy v utečeneckom tábore v Resniku, na to, ako mi hovorili, že by zabili vlastné dieťa, ktoré by sa narodilo zo znásilnenia – na to, že znásilnenie môže z teba urobiť vraha.

Bojím sa byť sama, povie N. na konci svojho rozprávania. V tom momente sa vzdialenosť medzi nami tak zmenší, že už takmer nejstvue.

Z americkej angličtiny preložila OEGA SILNICKÁ
Slavenka Drakulić: *The enemy within.* In: *The Women's Review of Books.*
Roč. X., 1993, č. 8, s. 5.